

COĞRAFYA EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNDE HARİTALARIN ÖNEMİ*

Importance Of The Maps In Geography Education And Instruction)

*Dr. Mehmet ÜNLÜ***

*Dr. Süheyla ÜÇİŞİK***

*Prof. Dr. Ramazan ÖZEY***

ÖZET

Haritanın sözlük anlamı; Coğrafya, tarih, dil, nüfus vb. olgularla ilgili yüzünün yada bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı olarak ifade edilir.

Coğrafi anlamda harita ise; (Almanca:Karte, Landkarte, Fransızca: Ie, İngilizce: Map) Yeryüzünün bir bölümünün alınan ölçeğe göre bir lem üzerinde çizilmiş durumudur. Harita üzerinde doğal ve beşeri olguları tanıtmak, bunları açıklamaya çalışmak için haritadan faydalanmaya harita umak denir. Harita okuma, Coğrafya Eğitiminde oldukça önemlidir.

E. C. Bentley;

"Coğrafya, haritalar hakkındadır,

Ama Biyografi adamlar hakkındadır. "

demektedir. Gerçekten de öyledir. Okullarda öğretilen coğrafya bilgilerinin haritalar üzerinde gösterilmesi adeta zorunlu bir hal almıştır. Bu edenle, haritalara "Coğrafyanın aletleri" denmektedir.

Coğrafyanın aletleri olan haritaları tam anlamıyla kullanmak, coğrafya biliminin öğretilmesinde önemli bir aşamadır. Coğrafyada haritasız bir anlatım, öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çekmelerine yol açmakta ve ezberciliğe yönelmektedir. Bu nedenle haritalar, coğrafya konularının anlayarak öğrenilmesinde büyük rol oynamaktadırlar.

Coğraffâ eğitimi ve öğretiminde, birinci derecede rol oynayan haritaların okunması kadar hazırlanması da önemlidir. Haritalar ne kadar iyi hazırlanmışsa, coğrafya o kadar iyi açıklanır. Haritalar ne kadar doğru kullanılırsa, coğrafya o kadar iyi anlaşılır.

Bu bildiride, haritaların hazırlanması, çeşitleri, kullanılması araştırılacak ve Coğrafya Eğitimi ve Öğretiminde haritaların önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu makale, Dr. Mehmet Ünlü ve Dr. Süheyla Üçişik tarafından hazırlanmış, Prof. Dr. Ramazan Özey ise gözden geçirmiştir. "2000'li Yıllarda Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu" 28-31 Mayıs 2001 'de bildiri olarak sunulmuştur.

***Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim elemanıdır.*

Anahtar Kelimeler: Harita, Harita Çeşitleri, Harita Kullanımı, Haritanın Önemi, Coğrafya, Coğrafya Öğretimi, Coğrafya Eğitimi.

ABSTRACT

The dictionary meaning of the map; it is explained as the sketch of a part or whole of the surface, drawn on a plane by reducing it according to a certain ratio, related with the phenomenon's such as geography, history, language, population etc.

The Geographical meaning of the map; (German: Karte, Landkarte, French: Carte, English: Map) It is the a part of the surface dravm on a plane according to a taken ratio. To show the natural and human phenomenons and making use ofthem to explain these is called mad reading. Map reading is very important in Geography Education.

E.C. Bertley says that:

*"Geography is about maps,
But the Biography is about chaps "*

It is in fact true. It has been almost a must to show the geographical knowledge thought in the schools, on maps. For this reason, maps are called "Tools of Geography".

It is a very important rank in teaching geography selence to use the maps, which are tools of geography perfectly. Teaching without maps, students can not understand the subjects easily andforce them to memorisation. For this reason, maps play a big role in learning the geography subjects perfectly.

Preparation of the maps are also important besides reading them, which plays a first degree role in geography education and instruetion.

The explanation of geography is relatfd with the preparation of the maps. And geography can be understood of the maps. And geography can be understood well ifthe maps are used correctly.

In this announcement, besides putting forward the importance of maps in geography education, preparation of maps, their types and their way of use should be researched.

Keys Word: Map, types of maps, preparation of maps, importance maps, geography, geography instruetion, geography education.

A-GİRİŞ

Öğretim etkinliklerinin sağlanabilmesi için değişik yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Etkili öğrenim konusunda yapılan araştırmalar, öğretim-öğrenim eğer araç ve gereç ile oluyorsa, daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitimde görsel ve işitsel araçların, öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlaması bakımından önemli olduğu anlatılmaktadır. Bir öğretme etkinliği ne kadar fazla duyu organına hitap ederse öğrenme olayı da o kadar iyi ve kalıcı olmakta, unutmada o kadar geç olmaktadır. Görsel ve işitsel araçlarla öğrencilerin daha çok duyu organına da hitap etmesiyle gerçek uygulamalar sınıf içerisine getirilerek öğrencilerin konulara pratik kazanmaktadır. Diğer yandan öğrenci, gözüyle, kulağıyla ve eliyle öğrenme ortamına çekilerek öğrenmenin daha kalıcı olması sağlanmaktadır.

Öğrenilen bilgilerin % 83'ü görme, % 15 işitme, % 3,5'i koklama, % 1,5 dokunma, % 1'i tatma duyulan yoluyla elde edilir.¹ ABD Texas Üniversitesi'nde Philips tarafından yapılan bir araştırmada hatırlatma yüzdelerine bakıldığında; okunanların % 10'u, duyulanların % 20'sini, görülenlerinin % 30'unu hem görüp hem de duyulanların % 50'sini, görüp, işitip ve söylenenlerinin % 80'ini, görüp, işitip, dokunup söylenenlerinin % 90'ını hatırlanmaktadır.² Görülüyor ki öğrenmeyi % 10'lardan % 90'lara kadar çıkarmak mümkündür. Öyleyse; öğretme ve öğrenme çalışmalarını görmeye, yapmaya ve yaşamaya imkan verecek araçlarla desteklemek gereklidir.

Günümüzde okullarda öğretmen-ders kitabı ilişkisinin yanısıra, değişik kaynaklar sınıf içindeki çok ortamlı öğretimin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır. Öğretmenin araç-gereç kullanarak yaptığı öğretim, öğrencilerin hafızasında daha fazla kalacak ve öğrenci bunları daha fazla kullanacaktır. Çünkü öğrenci için sınıf içinde çok ortamlı öğrenme durumunun sağlanması gerekmektedir. Bunun için öğretmen, konuları işlerken bazı düşündüğü olayları ve varlıkları açıklamak amacıyla birtakım araç ve gereçleri kullanır ve dersini zenginleştirir.

¹ COBUN, T.C., -1968: *Media and Public School Communication*. In R. A. Weisberger. *Instructional Process and Media Innovation*. Rand McNally and Company. Chicago.

² KINDER, J.S., -1873: *Using Instructional Media*. Litton Educational Pub. Inc. New York.

Eğitim kurumlarında coğrafya konularının kavratılmasında kullanılan araçlardan birisi de coğrafyanın özü olan haritalar, coğrafyanın görselleşmesini sağlar. Bd sayede eğitim öğretim işi kolaylaşır.

Haritalar en kolay bulunabilen araçlardandır. Bunların sayesinde öğrenciler sembollerini okuyup yeryüzü şekilleri, iklim, yerleşim ve uzaklık arasındaki ilişkiyi kolayca öğrenebilirler. Ülkelerinin büyüklükleri ve konumlarını rahatlıkla gözleyebilirler ve birbirleriyle olan ilişkilerinin farkına varabilirler. Diğer yandan haritaların kullanılması sadece sınıfta olmayıp, evde güncel hayatta da; haberlerde, dergilerde, gazetelerde... fazlaca kullanıldığı görülür. Bu anlamda haritalar, yaygın ve örgün eğitim-öğretim aracı olarak yer alır.

Sınıf ortamında kullanılan bütün çizimler harita değildir. Harita olabilmesi kuşbakışı görünüm, bir ölçek dahilinde küçülmesi ve bir düzleme aktarılması gerekir.

B-HARİTA VE ÇEŞİTLERİ

Haritanın sözlük anlamı; (İng. Map, Fr. Carte, Alm. Karte, Landkarte) yeryüzünün bir bölümünün bir ölçüğe göre bir düzlem üzerine aktarılmasıdır. Daha geniş bir ifadeyle harita; yeryüzünün veya bir parçasının kuşbakışı görünümünün matematik yöntemlerle istenilen ölçüğe göre küçültülerek, özel işaretleriyle bir düzleme çizilmiş örneğidir. Haritaya çizilecek bilgiler genel olarak deniz, göl, akarsu, dağ, tepe, mağara vb. doğal şekillerle yol, baraj, sulama kanalı, bina vb. suni tesislerdir. Yapılan ayrıntılar özel işaret, şekil ve çizgiler renklerle gösterilir. Haritası yapılan yeryüzü parçasının üzerindeki ayrıntılar gerçek şekil ve orantılı olarak gösterilirse ideal harita hazırlanmış olur. Harita arazi üzerindeki bütün ayrıntıları içermez, önemli olanları veya istenilenleri gösterir. İstenmeyen bilgiler ihmal edilebileceği gibi önemli görülen bilgiler daha belirgin olarak gösterilir.

Harita Çeşitleri; Haritaları hazırlanış ve kullanım maksatlarına, ölçeklerine ve tiplerine göre üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

1-Hazırlanış ve Kullanım Maksatlarına Göre haritalar ikiye ayrılır. **a-Genel Haritalar:** Topografya haritaları, şehir haritaları coğrafya

haritaları, atlas haritaları, duvar haritaları, jeoloji haritaları, turist haritaları, motorist haritaları, hava uçuş haritaları, deniz haritaları,... vd.

b- Özel Haritalar: Jeomorfoloji haritaları, hidroğrafya haritaları, toprak haritaları, bitki örtüsü haritaları, nüfus haritaları, yerleşme haritaları, ekonomi haritaları,... vd.⁴

2-Ölçeklerine Göre haritaları üçe ayrılır. **a-Büyük Ölçekli Haritalar;** ölçekleri 1/000 ila 1/200 000 arasında değişmektedir. Bunlardan 1/1000 ila 1/10 000 ölçekli haritalar şehir plânlan, kadastro, sanayi tesisleri ve çeşitli yol inşaatlarında kullanılır. Ölçekleri 1/20 000 ila 1/200 000 arasında değişen haritalar topografya, turist, ulaşım, jeomorfoloji, jeoloji haritalarının yapımında kullanılır.

b-Orta Ölçekli Haritalar; Ölçekleri 1/250 000 ila 1/800 000 arasında değişmekte olup, ikinci sınıf topografya haritaları, duvar haritaları, hava uçuş haritaları, karayolu...vb haritalardır.

c-Küçük Ölçekli Haritalar veya coğrafya haritaları: Ölçeği 1/1 000 000 ila 1/10 000 000 arasında olup daha çok atlaslarda ve duvar haritaları olarak kullanılır.⁵

3-Tiplerine Göre; Plânimetrik haritalar, topografik haritalar, plastik kabartma haritaları, fotoğraf haritaları, müşterek haritalar olarak saymak mümkündür.

C-COĞRAFYA VE HARİTA İLİŞKİLERİ

Coğrafyanın tanımı; Yeryüzüne bağlı çeşitli olayların, dağılışını, sonuçlanm açıklayan, bunların canlılarla olan karşılıklı etkileşimlerini ortaya koyan bir bilimdir. Coğrafya öğrenmenin temel amacı dünyayı ve özellikle onun üzerinde yer alan ülkemizi tanımaktır. Kalkınmamız için en doğru kararların alıp, sağlıklı bir çevrede yaşamamızın coğrafi bilgilere bağlı olduğu unutulmamalıdır.

Coğrafyanın öğrencinin çevresine uyum sağlamasında temel becerilerinin öğretilmesinde önemli bir katkısı olmaktadır. Yurt sevgisi, yurt savunması ve yönetiminde⁶ gerekli olan coğrafya biliminin

¹ BİLGİN, T., -1986: Genel Kartografya II. İst. Üniv. Yayını 1676, s. 118, İstanbul.

⁵ BİLGİN, T., -1986: A.g.e., s. 7-8.

¹ DOĞANAY, H., -2002: Coğrafya Öğretim Yöntemleri, s 177, Aktif Yayınevi. Erzurum.

öğretiminde haritaların önemi büyüktür. Haritalar yer kürenin bilinen yerlerinin tasvir etmek üzere coğrafyacıların kullandıkları en önemli araç ve tekniktir.

Haritalar insanoğlunun ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren dünyayı nasıl gördüğünü yansıtan ve bu görüşü biçimlendiren güçlü araçlar olmuştur. Coğrafyanın tarihini yazanlar eski Yunan ve eski Mısır'a kadar geriler ki, bunlar toplumda coğrafya olarak hatırlanan bilgileri haritalar olmuştur. Çoğu araştırmacılara göre binlerce yıldır coğrafyacılar tarafından araştırılmış ve geliştirilmiş tüm fikirler içinde harita, önemini korumuştur. Eski dönemden beri etkin bir öğretim için coğrafyada haritaların kullanıldığı bilinmektedir. Eski haritalar zaman ve mekanı birlikte göstermiştir, yani hem mekan hem de halkın yaşam biçimi haritalar üzerinde sunulmuştur. İlk haritalar bilinen dünyayı tasvir şeklinde olmuş, bilinmeyen dumanlı, karanlık kalmıştır. Geçmişin haritaları, söz konusu yerlere ait imajların oluşmasında, belirli kültür özelliklerinin ortaya çıkmasında ve toplumsal yapıları anlamada rol oynamıştır. Örneğin; Piri Reis'in 1513 yılındaki haritasında Güney Amerika kıtasındaki efsanevi yaratıklar, yılanlar, sembolik papağanlar gösterilmiştir.

İlk dönemlerde insanların dinsel bilgilerinin yer aldığı harita ve atlaslar, XV-XVI yüzyılda sömürge amaçlı çalışmaların gerçekleşmesinde kullanılmış ve kabul görmüştür. XIX-XX yüzyılda geleneksel olarak siyasi coğrafyada büyük ölçekte devlet olmak ve bunu haritalamak kabul gördü. Daha sonraki dönemde ise coğrafyada harita dinsel bilgilerden sıyrılıp kendi bilimsel anlama kavuşmuştur. 1950'lerden sonraki dönemde ise coğrafya temel öznesinin yaşam kalitesindeki toplumsal ve mekansal çeşitleri haritalamak ve bunların refahı artırma siyaseti oluşturma yolundan planlama yapmak olmuştur. Refahın artması, çevre sorunları beraberinde getirmiş ve haritalama çevre kirlenmesi ve korunması anlamında gelişmiştir.

Doğal ve beşeri olaylar arasındaki ilişkiyi incelemeyi konu alan coğrafya dağılışı, nedensellik ve bağıntı prensipleri çerçevesinde olayları en kolay haritalar üzerinde somut hale getirir. Coğrafya öğretiminde

ritalar genelleme yapmak, veri toplamak, analiz ve sentez yapmak için ullanılır.

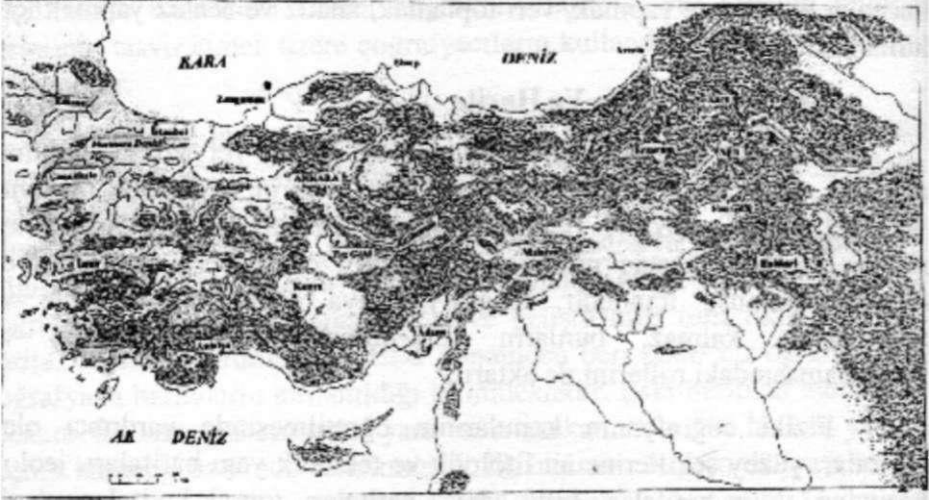
1-Doğal Coğrafya Ve Harita

Coğrafya öncelikle yeryüzünü ele aldığından yeryüzünde bulunan ıgıllann, platoların ve ovaların, akarsuların göllerin, denizlerin oluşumu özelliklerini açıklar. Bunun yanında atmosferde meydana gelen zgar, sıcaklık, basınç gibi hava olaylarını oluşum ve özellikleri de jğrafya konusu içindedir. Coğrafya hava olaylarını inceleme ve ^ıklamakla kalmaz, bunların yerşekillerin meydana gelişi ve rklılaşmasındaki rollerini de aktarır.

Fiziki coğrafyanın konularının öğretilmesinde yardımcı olan ritalar, yüzey şekillerine ait litolojik ve tektonik yapı haritalan, jeoloji italan, iklim haritalan, bitki örtüsü haritalan, toprak haritalan, deniz göllerle ilgili hari talan dır (Harita : 1).

Fiziki haritalar, tarama (Kolapet), eşit-çizgi (isoplet, isoline), ikli, kabartma şeklinde hazırlanırlar.

İlk ve Orta öğretim kurumlarında yaygın olarak kullanılan kabartma haritalar coğrafya öğretimi için ayn bir önem taşır. Bu haritalar sayesinde yüzey şekilleri üç boyutlu bir hal alır ve daha da görselleşir. Yüzey şekillerinin yatay ve dikey doğrultuda gösterildiği fiziki coğrafya haritalan, öğrencilere yeryüzü şekillerinin tanıtılmasında daha fazla yardımcı olur. Kabartma haritalar gerçeğe yakın haritalardır. Fizikî haritalardan renkli, izohipsli haritalara nazaran daha görseldir. Bununla birlikte kabartma haritalann taşıma zorluklan vardır. Yine bu haritalar dikey yöndeki ölçeklerinin kullanılmasında dikkat etmek gerekir. Mevcut şekiller ölçeğe göre daha büyük olursa abartı olur, küçük olursa bu defa da yüzey şekilleri silik bir görünüm alır ve gerçeği tam anlamıyla yansıtmayabilir.

2-Beşeri Coğrafya Ve Harita

Coğrafya konusu içinde yer alan bir diğer unsur ise canlılardır. Coğrafya yeryüzü ve doğa olaylarını incelerken başta insan olmak üzere bütün canlılar üzerindeki etkilerini de inceler. Örneğin insanlar ilk çağlardan günümüze kadar çoğunlukla ılıman iklim bölgeleri ve su kenarlarında verimli topraklar üzerinde yerleşmişlerdir, insanlar, yer şekilleri ve doğa arasındaki ilişki tek taraflı değildir. Bir taraftan insanların yaşamı etkilenirken diğer taraftan yer şekilleri ve doğa olayları da etkilenir. Örneğin insanlar tarafından yapılmış bir baraj, o bölgenin bitki örtüsünü ve iklimini değiştirebilir. Yine bir bölgede ağaçların kesilerek yok edilmesi yer şekilleri ve bitki örtüsünün değişmesine neden olabileceği gibi o bölgedeki erozyonu da hızlandırır.

Beşeri coğrafya nüfus, tarımsal faaliyetler, ulaşım, sanayi, kırsal ve şehirselleşme gibi antropojen süreçler ile çevre üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan değişiklikler ve kültürel süreçleri inceler. Yani yeryüzünün insan tarafından değiştirilmiş ve değiştirilmekte olan görünümünü analiz etmektedir.⁸ İnsan topluluklarının yeryüzü ile

⁸ DOĞANAY, H., -1994: Türkiye Beşeri Coğrafyası, s. 3-4, Gazi Büro Kitabevi. Ankara.

münasebetleri ve bu toplulukların karşılıklı aksiyon ve reaksiyonları bağıntılı ve nedenselliklerle inceler.⁹

Fiziki coğrafya temelleri üzerine kurulan beşeri coğrafya olguları sebep ve bağıntı bulma yolunu öğrencilere öğretim araçlarıyla yapılabilir. Bu araçların başında beşeri coğrafya konularını ele alan haritalar gelir. Beşeri coğrafi olaylarının açıklanması ve sonuçlarının analiz ve sentez haritalardan yararlanmak suretiyle kolayca yapılabilir.

Beşeri coğrafya konularında hazırlanmış nüfus haritaları (Harita:2), yerleşme haritaları, idari bölünüş haritaları, siyasi haritalar, keşif haritaları... gibi haritaları saymak mümkündür. Beşeri haritalar hazırlanırken Fiziki haritalardan yararlanır. Ancak hazırlanan haritalarda beşeri unsurlar tarama, renklendirme ve semboller ifade edilir. Beşeri haritaların sembollerle ifade edilmesine bağlı olarak daha fazla bir

Hanlar t iline 901» Türkiye» rrtmatik mihı» yoğunluğu haması 11990ı

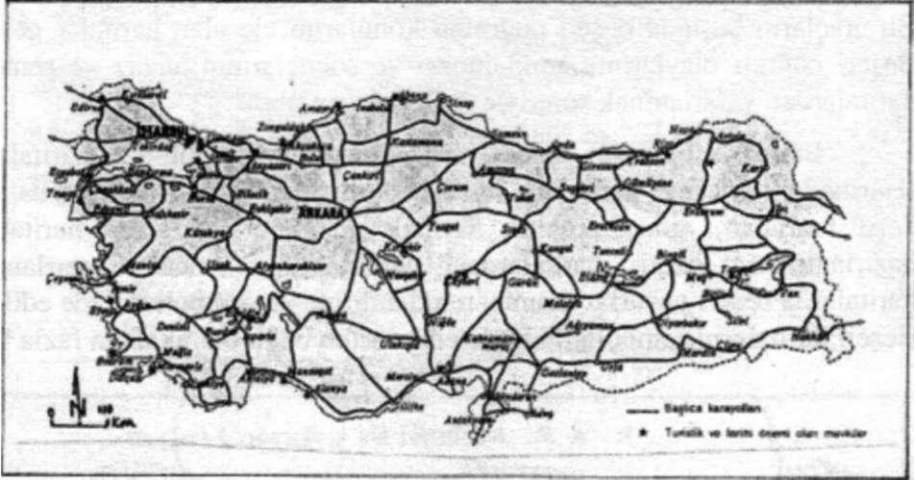
görsellik dikkati çeker.

3-Ekonomik Coğrafya Ve Harita

İnsanların hayatlarını devam ettirebilmek için yaptıkları faaliyetlerin dağılışı ve nedenleri sonuçları ekonomik coğrafyanın konusunu oluşturur. Bu anlamda coğrafya üretim, tüketim, pazarlama, sanayi, ulaşım doğal ve beşeri kaynakları ele alır ve inceler (Harita:3).

⁹ TANOĞLU, A., -1966: Nüfus ve Yerleşme, s. 2, İst. Üniv. Yay. no 1183, İstanbul.

Ekonomik coğrafya konumlarının açıklanmasında ve anlaşılmasında haritalar önemli veri kaynaklarıdır. Bu özelliklerine dayanarak dağılımları gösteren çeşitli haritalar oluşturmak mümkündür.

Harita: 3 -Türkiye Karayolları Ulaşım Haritası

Nitekim bu konuda hazırlanmış: tarım ürünleri haritaları; tarla ve bahçe kültürü (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, pirinç, baklagiller...), endüstri bitkileri (pamuk, tütün, şeker pancarı, zeytin, çay, ayçiçeği, haşhaş, soya fasulyesi, susam keten-kenevir...), sebzeçilik (domates, patates, soğan...), meyve (findık, elma, turunçgiller, incir, üzüm, Antep fıstığı, muz...) seracılık..., hayvancılık (büyükbaş küçükbaş, kümes, arıcılık, ipek böcekçiliği, balıkçılık...), ormancılık, gıda sanayi, dokuma, deri-giyim sanayi, kimya, madencilik (demir, cıva, boksit, bor mineralleri, barit, tuz...) (Harita:4), enerji kaynakları (taşkömürü, linyit, petrol, doğalgaz, hidroelektrik, jeotermal, güneş, rüzgar...), turizm, ithalat ve ihracat ...gibi coğrafyanın pek çok konularını kapsayan haritalar oluşturulmuştur. Bu haritalar sayesinde ekonomik coğrafyaya ait pek çok konu haritalanarak incelenebilir.

Harita: 4 - Türkiye Maden ve Endüstri Haritası

Ekonomik haritalarda temelde beşeri haritalar gibi hazırlanırken fiziki haritalardan faydalanılır. Ancak unsurları ifade eden semboller ekonomik coğrafyaya ait verileri temsil eder.

D-COĞRAFYADA HARİTA ANALİZLERİ

Haritaları verimli kullanabilmek için kendine özgü özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi en basit araçlar dahi dersin niteliğini büyük ölçüde etkilemektedir. Coğrafyanın bir mekan bilimi oluşu onun mekan analizinin de iyi yapılmasını gerektirir. Bu bakımdan haritaların iyi analiz yapılması şarttır. Çünkü coğrafi fenomenlerin mekansal dağılışı en iyi haritayla gösterilebilir. Oysa öğrencilerin kendi başlarına haritayla başbaşa kalmaları oldukça soyut bir durumdur. Fakat bunların bir öğretmenin hem göstererek hem de açıklayarak kullanması daha açıklayıcı somut öğrenme ortamı oluşturur. Bunu için de haritaların işaretlerinin önceden ne anlama geldiğinin verilmesi gerekir. Örneğin bir haritadaki renklerin, izohipslerin, yerleşme yerlerini ve yolları gösteren işaretlerin ne anlama geldiğini bilmeden bu araçların bir öğrenme ortamını oluşturması oldukça zordur ve imkansızdır. Haritaların gözlemlenerek öğrenilmesi, öğrencilerin kullanılan sembollerin ve işaretlerin anlamlarını daha önceden öğrenmiş olmaları onlara haritayı analiz yapma imkanı verir. Bu çeşit öğrenme durumları oluşturulacak öğretim

davranışlarının bilinmesi bu konudaki verilen çok iyi bilinmesi ve öğrencilerin haritayı okuma derecesine bağlıdır.

Haritayı iyi analiz yapmak için haritada bulunan bazı unsurların bilinmesi gerekmektedir. Bunlar;

Harita Başlığının Adı: Genellikle haritaların üst kısmında yada haritanın bütününü oluşturan parçaların (pafta) kenar ortalarına yazılır.

Harita İşaretleri (Lejand): Haritada veya paftada kullanılan işaretler olup, haritada ne anlama geldiğini ifade eder. Haritanın veya paftanın uygun bir yerinde bulunur. Semboller kalitatif (unsurlar çeşitleri) ve kantitatif (unsurların çeşit ve miktarı) semboller olmak üzere ikiye ayrılır, haritanın kullanılış amaçlarına kullanılan sembol tercih edilir.

Ölçek: Yeryüzü veya parçasının düzlem üzerine geçirilme sırasındaki küçültme oranına denir. Kesir veya grafik olarak gösterilir. Ancak çizilen haritanın baskı esnasında büyütme-küçültme yapıldığından daha ziyade çizgi ölçek tercih edilir.

Yön İşareti: Haritanın kuzey yönünü gösteren işaret olup, daha çok bir okun ucuna K (Kuzey) veya N (North) harfleriyle ifade edilir.

Ekvator, Paralel ve Meridyenler: Ekvator; Kutuplardan aynı uzaklıktaki noktaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş çemberdir. Paralel; ekvatorun kutuplara doğru birer derecelik aralıklarla geçirilen çemberlerdir. Meridyen ise; kutup noktalarını birleştiren ve ekvatora dik olan yay parçalarıdır. Paralel ve meridyenler coğrafi mevkii tayin etmeye yarar.

«*

Lokasyon Haritası (Anahtar Harita): Haritaların belirli bir köşesine konulan küçük haritadır. Bu haritalar kullandığımız haritanın dünya, kıta, ülke veya bölge içindeki yeri ile bütün içindeki parçanın nerede olduğunu gösterir.

Coğrafyada harita analizlerinin kavranıp-kavranmadığının anlaşılmasında dilsiz haritalar aynı önem taşır. Bu haritalar coğrafya konularının öğretilmesi, uygulama yapılması, ölçme ve değerlendirmesinde önemli yer tutar. Dilsiz haritalar, coğrafya öğretimin amaçlarına göre hazırlanmış ve sadece sınırları çizilen fiziki, beşeri veya ekonomi haritalardır. Bu haritalara öğrencilere daha önceden öğretilen

veya öğretildiği kabul edilen coğrafi imgelerin öğrenciler tarafından şartlenmesi, yani dillendirilmesi istenilir. Öğrenci bu işi yaparken ğretmek coğrafi nesnenin yerlerini de öğrenmiş olur. Bu metod hem ölçme değerlendirmede hem de öğretim metodu olarak kullanılır. Bu tip aritalarda ışıklandırma yapıldığında öğrenme daha etkili hale gelir.

Coğrafyada etkili öğretimi sağlayıcı araçlardan olan haritaların, öğretmenler tarafından ne kadar sınıfta kullanıldığı, bunlar kullanıldığında öğrencilerin öğrenmesinin ne ölçüde kolaylaştığını ve öğrencilerin bu konuyla ilgili olarak öğrendiklerini tespit etmek ancak dilsiz haritalar sayesinde yapılabilir.

Örneğin; sınırlan çizilmiş bir Türkiye haritası üzerinde yerleri etlenmiş şehirlerin, dağların, akarsulann, madenlerin ..ve diğerlerinin simlerinin yazılması istenilebilir. Yada isimleri verilen coğrafi nesne ve layların yerlerinin işaretlenmesi söylenir. Bu sayede öğrencinin ilgisinin ölçülmesi yapılmış, yanlışlarının hemen düzeltme imkanı ulunmuş olur. Yine öğrencilerin hazırlamış olduğu veya öğretmen afından hazırlanan fotokopi dilsiz haritalarıyla yapılan çalışmalarla da a fazla tekrar, alıştıırma yapma imkanı olacaktır. Bu alıştıırmalar yesinde öğrenme daha da pekiştirilmiş olacaktır.

G-Harita Kullanımında Dikkat Edilecek Hususlar

İyi bir öğrenme sadece göze kulağa hitap etmesi yeterli değildir, ers esnasında araçların kullanımı ayn bir önem taşır.

1-Sınıflarda kullanılacak haritalar sınıf ortamına göre yarlanmalıdır. Bütün sınıfın görebileceği bir yere aşılanmalıdır.

2-Hariialar mümkün olduğunca açık, okunaklı, alıcılık vermek istenilen mesajla etkileşimi artıran ve dikkatleri mesajın önemli oktalanna çeken bir tasanma sahip olmalıdır.

3-Sınıfa götürülen harita sınıfın seviyesine uygun olmalıdır, ^rneğin Orta öğrenim öğrencilerine 1/25 000 ölçekli topografya aritalannda çalışması istenilmemelidir.

3-Kullanılacak araç kavrayışı kolaylaştıracak şekilde olmalıdır.

4- Anlatılan dersin konusuyla sınıfa götürülen haritanın konusu irbiriyle uyuşmalıdır. Örneğin; Türkiye akarsulan, dağları ve ovalan onusunda Türkiye'nin idari bölünüş veya bölgesel haritası, maden aritası götürülmemeli onun yerine Türkiye fiziki haritası tercih edilmelidir.

5-Ders sırasında harita üzerindeki bilgiler açıklanırken bir gösterici vasıtasıyla (sopa, çubuk, veya lezar ışık...) gösterilerek yapılmalıdır. Bu sayede öğrenciler ilgili yerleri daha rahat görebileceklerdir.

6-Haritalarda kullanılan işaretlerin öğretiminde öğrencilerin seviyelerine hitap edecek şekilde olmalıdır. Harita işaretlerinin büyük çoğunlukla ezberletilmesinden ziyade bunların nasıl kullanılacağını veya neyi ifade ettiğinin öğretilmesine çalışılmalıdır.

7- Kullanılacak haritalar öğrencilerin görebileceği kadar büyük, öğretmenin taşıyabileceği kadar hafif olmalıdır.

8- Haritalar tekrar kullanılacağı zaman kolaylıkla bulunabilmesi için dışta kalan kısmına hangi konunun haritası olduğunu gösteren bir etiket yapıştırılmalı ve ilgili bölüme konulmalıdır. Haritanın yıpranmasını önlemek amacıyla katlama işi içe doğru yapılmalıdır.

F-Coğrafya Öğretiminde Haritaların Kullanılmasının Faydaları ve Önemi

Coğrafya dersleri için harita kullanmanın pek çok nedeni ve faydası vardır. Bunlardan kısaca bahsedecek olursak; +

1-Soyut coğrafi olayların somutlaştırılmasını sağlar. Belli bir fikrin göz önünde canlanmasına yarar. Karmaşık fikirleri basite indirger.

2-Coğrafyanın konularını nazari olmaktan çıkarır, elle tutulur, gözle görülür hale getirir.

3-**"Bir resim bin kelimeye bedeldir"** ifadesi uyarınca zamandan ve sözden tasarruf sağlar. Örneğin Türkiye'nin konumu bir harita sayesinde kolayca öğretilir. +

4-Öğrencilerin ilgilerini ve dikkatlerini uyandırır.

5-Güvenli gözlem yapma olanağı sağlar, tehlikeli veya sınıfa getirilmesi mümkün olmayan olaylar, haritalar sayesinde kolayca ve güvenli olarak gözlenmesi yapılabilir.

6-Farklı zamanlarda birbirleriyle tutarlı içeriğin sunulması sağlanır. Örneğin; öğretmenin diğer sınıfta anlattıklarıyla tutarlı bilgi aktarmayı sağlar.

7-Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur. Öğrenciler farklı öğrenme stil ve öğrenme ihtiyaçlarına sahiptirler. Araçların sayısı arttıkça her öğrencinin bireysel öğrenme ihtiyaçlarına uygun kanalın bulunacağı ihtimali vardır.

8-Tekrar tekrar kullanılabilir. Bu sayede zamandan ve maliyetten tasarruf sağlar.

9-Slayt, tepegöz ve epidiyoskop gibi araçlara nazaran taşınması kolaydır.

10-İçeriği basitleştirerek anlaşılmasını kolaylaştırır.

11-Öğretimi canlı ve açık hale getirir.

12- Sürekli kullanılan sözel iletişimin yapıldığı sınıflarda yeni bir ders aracının girmesi öğretimi zenginleştirir. Bu anlamda motivasyonu da arttırır.

13-Öğrenilecek konu üzerinde pratik yapma imkanı sağlar.

14-Bu araçlar verilmesi düşünülen bilgilerin duyular yolu ile benimsenmesine, kolay ve doğru öğrenilmesine ve öğretilmesine yardım eder.

15-Öğretimin aktifleşmesi sağlar. Dersi ezberci, klasik, hazırcı, can sıkıcı olmaktan çıkar, çekici ve heyecanlı hale getirir.

17-Fikir, işlem ve süreçleri basamaklarıyla göstermede yardımcı olur

18-Eğitim ve öğretim ilkelerinden birisi de ekonomik olmasıdır. Diğer görsel araçlara göre haritalar son derece ekonomiktir.

H-SONUÇ VE ÖNERİLER

Haritalar sayesinde öğrenme daha fazla duyu organına hitap edecek öğrenme artacak, unutmaya azalacaktır. Haritaların öğretmen ve öğrenci tarafından ustalıkla kullanımı öğretim ve öğrenim işlevini daha kolay, ilgi çekici ve yararlı hale getirecektir.

Coğrafya dersi işlerken haritaları verimli bir şekilde kullanarak uygulamalı bir öğretim imkanı verecek, çok sayıda benzeri dersler oluşturmak mümkündür.

Harita öğrenmeyi sağlamak için bir araçtır. Onun başarısı, kullanılma becerisine bağlıdır. Kullandığı yöntem ve tekniklerin içeriğini dolduracak onlara ruh verecek olan öğretmenin kendisi olduğu unutulmamalıdır. O halde öğretmen haritanın özellikleri, sınırlılıklarını iyi bilmeli onun kendine özgü özelliklerini bilmesi, haritanın verimli kullanımını ve öğretim işlevini arttıracaktır.

Coğrafyada etkin bir öğretim için yöntem haritaların kullanılmasının artması gereklidir. Coğrafya öğretimi için gerekli araçları

kapsayan uygun biçimde döşenip donatılmış özel öğretim yerleri, coğrafya odaları hazırlanmalıdır. Bunlar hem derslik hem de laboratuvar işini görebilecek derslikler» olmalıdır. Harita ve diğer öğretim araçlarının yalnızca coğrafyada kullanılacak olanları bu sınıflarda diğerleri ise ortak merkezlerde bulundurulmalıdır.

Harita coğrafya öğretiminde vazgeçilmez en önemli araçtır. Okullarda bazı konulara ait haritalar olmadığı takdirde öğretmen tarafından farklı atlas veya kaynaklardan saydamlara alınmalı ve opak projeksiyon makineleriyle perdeye yansıtılmalıdır. Bu şekilde yeni harita koleksiyonları da oluşturulabilir.

Ders esnasında her öğrenciye içinde çok fazla haritayı içinde içeren atlas bulundurulması şart koşulmalıdır. Bunun yanında mevcut ders kitaplarındaki haritalardan faydalanmak mümkündür.

Coğrafya dersinde kullanılacak haritalar bazı kez okulda bulunmayabilir bu durumda haritaların büyük kısmı Aletleri Yapım Merkezi (DAYM) ve Milli Savunma Bakanlığı (MSB) tarafından yapılmakta olup buralardan temin edilebilir. DAYM ve MSB den başka çeşitli yayıncı kuruluşlar tarafından çeşitli duvar haritaları ve atlaslar hazırlanmaktadır.

Coğrafyanın özü olan haritalar, bilgileri daha görsel hale getirerek onlann öğrenilmesinde en güçlü lisan olmuştur. Bunun için coğrafya konulannın haritalanması mecbur hale gelmiştir. Yukanda fayda ve önemine kısaca değinilen haritalar her dönemde adeta coğrafyanın kalbi olmuştur. Coğrafyayı ifade edebilmek ancak haritalarla olmuştur. Teknocoğrafyadaki gelişmelere paralel olarak farklı tip ve boyuttaki haritalar hazırlanmasını kolaylaştırmıştır. Bu sayede coğrafya öğretimi kolay ve zevkli hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- ALKAN, C, KURT, M. - 1998: Özel Öğretim Yöntemleri. Anı yayınlan, Ankara.
- BİLGİN, T., -1986: Genel Kartoğrafya II. İst. Üniv. Yayını 1676, İstanbul.
- COBUN, T.C., -1968: Media and Puclic School Communication. In R. A. Weisberger. Instructional Process and Media Innovation. Rand Mc Nally and Company. Chicago.
- ÇİLENTİ, K., -1985: Fen Eğitimi Teknolojisi. Ankara.
- DOĞANAY, H., -2002: Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Aktif Yayınevi. Erzurum.
- DOGANAY, H., -Türkiye Beşeri Coğrafyası. Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- EFE, R., -1997: Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar Coğrafya Eğitiminde Çağdaş Yöntem ve Teknikler. Marmara Coğrafya Derg. Sayı 1, s. 135-151, İstanbul.
- GARDNER, W. E., vd. -1996: YÖK-Dünya Bankası, Sosyal Bilimler Öğretimi. Ankara.
- GÖRDÜ, E., -2002: Coğrafyada Öğretim Yöntemleri. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- IRAK, R., -1992: Coğrafya Terimleri Sözlüğü. MEB. Yayınlan, Öğretmen Kitaplan Dizisi no 157. İstanbul.
- STJER, J.S., -1873: Using Instructional Media. Litton Educational pub. Inc. NewYork.
- ILUKISA, E.A., -1996: Coğrafya Öğretimi. Ankara.
- JRTER, A., »HOŞGÖREN, M.Y., -1986: Jeomorfoloji Tatbikatı. İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No 1944, İstanbul.
- Y, R.,-1998: Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi. Özeğitim yayınlan 33, İstanbul.
- rÜÇ, N., 1994: Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri. İst. Üniv. Yay. no 3849, İstanbul.
- ÜÇ, N., -TÜMERTEKİN, E., -2000: Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- .NOĞLU, A., -1966: Nüfus ve Yerleşme, s. 2, İst. Üniv. Yay. no 1183, İstanbul.